

Denne anmelder er ikke blevet meget klogere på spørgsmålet om, hvorfor og med hvilke midler visse bymiljøer frem for andre har stimuleret intellektuel idérigdom i tidens løb. En klar diskussion heraf i kapitlernes forskellige idéhistoriske konstellationer ville have klædt *Den skapande staden* godt. Nogle sammenlignende studier, hvor ligheder og måske især forskelle mellem de kreative bymiljøer blev udlagt, ville have gjort bogen endnu bedre. At konkrete bymiljøer har været betingende for intellektuel kreativitet og kvalitet, bliver et postulat, der efter endt læsning flagrer mere end den idéhistorie, bogens forfattere gerne fæstner til en historisk kontekst. Opdelingen af idéhistorien i by-kapitler kommer i *Den skapande staden* snarere til at fungere som et alibi for den manglende stillingtagen til sammenhæng mellem de forskellige idéhistoriske retninger. At legitimere en sådan sammenhæng er naturligvis også blevet et vanskeligt foretagende, efter »de store fortællinger« blev smidt ud af den akademiske højborg årtier tilbage. Men de store fortællinger er kravlet ind ad bagdøren igen, fordi der er behov for dem i diverse introducerende lærebøger. Således også her, hvor man får en ganske sober men traditionel indføring i idéhistorie – nu tilsat storbyer.

Dorthe Gert Simonsen

PER FRIEDRICHSEN M.FL. (red.): Ole Rømer: Videnskabsmand og samfundstjener. København 2004, Gads Forlag. 360 s. Ill. 299 kr.

I årene 1976 og 1977 kunne de lokale se en energisk mand beskæftiget med et eller andet på pløjemarkerne ved Vridsløsemagle vest for København. Det var astronomen Claus Thykier, der havde fået den idé, at han ville finde det sted, hvor Ole Rømer (1644-1710) i 1704 byggede sit *Observatorium Tusculanum*, observatoriet på landet. Der var myteagtige fortællinger om sagen på egnen, og der var »Ole Rømers høj«, og der var en mindsten fra 1944, men det viste sig, at ingen af stederne var det rigtige. Bistået af et anonymt manuskript fra 1765 med angivelse af nogle sigtelinjer lykkedes det Thykier at finde det rigtige sted. Stedet blev udgravet, og man fandt bl.a. de formuldede rester af Rømers tre instrumentbærende stolper. I 1979 kunne Ole Rømer Museet åbne i lokaler på gården Kroppedal få hundrede meter fra fundstedet med Claus Thykier som leder. Med den bog, der her skal omtales, fejres altså et dobbeltjubilæum: 300-året for observatoriets tilblivelse og 25-året for Ole Rømer Museets oprettelse.

Der er det ved antologier, at billedet let kan blive noget flimrende. Man kommer til at savne et samlet billede af den person, der behandles, og det undgår man heller ikke her, ikke mindst fordi Rømer havde så mange jern i ilden. Der er en årstalsliste over Rømers levnedsløb, men det havde nok været en god idé, hvis Olaf Olsen for overblikkets skyld havde fået noget mere plads til sin introduktion af Rømer end de tre sider, han nu kan udfolde sig på. Vi må stadig vente på den store Rømer-biografi, og vi må håbe, den kommer, så meget mere som arbejdet er blevet lettet betydeligt ved Per Friedrichsens og Chr. Gorm Tortzens banebrydende udgivelse i 2001 af Rømers korrespondance og afhandlinger samt et udvalg af dokumenter. Med denne udgivelse blev der lagt op til et opgør med de mange andenhåndsoplysninger om Rømer, herunder en del forkerte, der flourerer i litteraturen. Den er da også brugt flittigt i bogens afhandlinger. Udgivelsen opræder i noterne og også i bibliografien under forkortelsen *F&T 2001* – sagt til orientering for dem, der ikke i forvejen ved, hvad det er, de leder efter. Og Tortzen har i bogen suppleret udgivelsen med tre nyfundne Rømer-breve.

De 18 afhandlinger bærer præg af solid viden, og de kommer så godt omkring i den alsidige Rømers store virkefelt, at det faktisk er svært at komme i tanke om noget, som savnes. Det skulle da være Rømers indsats ved kalenderreformen 1700, som der ellers er interessante kilder til, bl.a. vedrørende diskussionerne med de modvillige teologer, der tegner et vigtigt billede af det åndelige klima ved denne tid. Artiklerne fortjente hver for sig en nærmere præsentation, end det her er muligt. Nogle af dem om mere teoretiske naturvidenskabelige emner som dobbeltbrydningen, Rømer og Pythagoras' sætning og Rømer og den bevægede Jord kan godt være hård kost for humanister, men det betaler sig i hvert fald at gøre sig klart, hvad der foregik i tiden, og ikke mindst hvordan den naturvidenskabelige, fornuftige tankegang gjorde sig gældende. Uden at der tales om det i bogen, er den også et bidrag til overvejelser om Oplysningstidens kronologi, der alt for længe har været bestemt af litteratur ud fra nogle forfatterskaber. Her skal omtales nogle artikler, som historikere slet ikke kan undvære.

Man har fået den franske videnskabshistoriker Guy Picolet til at skrive om »Picard og Rømers rejse til Paris«, og det er der kommet en vigtig artikel ud af, som i højere grad, end vi herhjemme ofte har været vant til, ser Rømers Parisophold ud fra de franske omgivers synsvinkel. Artiklen tegner også et billede af Tyge Brahes aktualitet i 1670'ernes internationale videnskabelige miljø. Per Friedrichsen skriver om Rømers deltagelse i både de teoretiske forudsætninger for og den praktiske indretning af vandanlæggene til Versailles, der nok blev en slags afslutning på hans virke i Paris, men samtidig begyndelsen til et nyt kapitel i »Ole Rømers eventyragtige levnedsløb«. I en lille artikel fortæller Ole Knudsen om et århundredes diskussioner om et universalmål, der i slutningen af 1700-tallet endte med, at meteren, defineret ud fra Jordens størrelse, sejrede over sekundpendulet, altså længden på et pendul, som svinger fra den ene yderstilling til den anden på ét sekund. Til den tekniske side hører også et par andre artikler, der viser Rømers nyttige interesse for målesystemer: om kaliberstokke til måling af kanonkugler og kanonløb (Kurt Petersen) og om termometre, bl.a. til måling af legemstemperatur (Jørgen Lyngbye og Erling Poulsen).

Sebastian Olden-Jørgensen har skrevet om Rømer som enevældens administrator, hvor Rømers indsats vurderes ud fra spørgsmål som: Hvilke udfordringer stod enevældens herskere og håndlangere over for, og hvilke dilemmaer var de fanget i? Det er en frugtbar problemstilling, men den psykologiserende slutning er mærkelig. Her forklares Rømers manglende politiske ambitioner som en følge af hans barnløshed, »et stænk af tragedie«, en forklaring, som forfatteren finder mere tiltalende end billedet af en Rømer »med et hjerte, der kun banker for matematikkens og universets skønne, men kolde mekanik«. Her vises der ringe forståelse for den betagelse og emotionelle engagement, der altid har været og stadig er naturvidenskabens drivkraft.

Dan Charly Christensen har ikke kunnet modstå fristelsen til at kalde sin artikel »Rømer som strømmer«, men platheden forplanter sig ikke til fremstillingen af Rømers virke som politimester, et embede, der ikke blot omfattede København, men alle rigets provinser. Rømer synes selv at have været med til at forbedre politiforordningen af 1701, som han kom til at virke under. Den udvidede embedets områder, som nu også omfattede vandvæsenet, brandvæsen og fattigforsorg, og Rømer var en energisk administrator, ikke mindst af sidstnævnte. Bjørn Westerbeek Dahl skriver om »Ole Rømer, den københavnske byplan og bygningslovgivningen«, Anders Monrad Møller om hans forslag til en forbedret skibsmåling, og Frank Allan Rasmussen om Rømers arbejde ved dokken på Bre-

merholm og hans bidrag til forbedring af navigationen, skibskonstruktion og skibsbyggeri.

Rømers landobservatorium og dets historie har naturligvis en god plads i bogen. Mogens Lehmann fortæller om Rømers indretning af observatoriet, der fandt sted, da han var 60 år og havde travlt, som gamle mænd har. Det var enkelt indrettet med instrumenterne på træsojler og ikke beregnet til at stå i mange år. Det drejede sig om at få udført de målinger, han skulle bruge, inden det var for sent. Claus Thykier har skrevet om fundet og udgravningen af observatoriet og om museets historie i de 25 år, det har eksisteret. Videnskabshistorikeren Helge Kragh har en artikel om Ole Rømers bibliotek, der bl.a. er væsentlig derved, at den indeholder kildekritiske betragtninger over videnskabsmænds bogsamlinger som kilde til videnskabshistorien.

Nu er Ole Rømer-museet i Kroppedal ændret til et museum for astronomi, nyere tid og arkæologi, med andre ord et kulturhistorisk museum for Københavns vestegn, der også skal rumme et astronomisk museum, fordi Rømers observatorium tilfældigvis lå der. Sådan har historien sine veje. Det er ikke uden bæven, man overvejer astronomihistoriens skæbne i dette selskab, hvor lokale interesser spiller ind. Den foreliggende bog om Ole Rømer, der på titelbladet betegnes som »Vol. I«, giver løfte om, at der kan følge flere bind inden for alle museets områder af samme gedigne lødighed og interesse, også for bredere kredse.

Alex Wittendorff

PALLE OVE CHRISTIANSEN: Landsbyliv: Afhandlinger om livsstil og sociale relationer i landbosamfundet fra 1700-tallet til i dag. Landbohistorisk Selskab 2004. 225 s. Ill. 198 kr.

Gammel vin på nye flasker! Sådan kunne man betegne foreliggende bog, hvis kapitler før har været publiceret som artikler i forskellige sammenhænge. Tre af artiklerne er fra henholdsvis 1978, 79 og 80, mens to er fra henholdsvis 1992 og 95. Der er således en overvægt af mindst 26 år gamle artikler. Artiklerne har gennemgået en let sproglig og stil-mæssig modernisering, men nye indsigter skal man ikke forvente sig af bogen, hvis man på forhånd kender artiklerne. Når det alligevel er fuldt berettiget at støve disse gamle og halvgamle artikler af og give dem en ny indpakning, skyldes det ikke mindst deres banebrydende karakter inden for den danske landbohistoriske forskning. Desuden har tre af artiklerne ikke før været publiceret på dansk.

Den landbohistoriske forskning har siden professionaliseringen af faget historie været præget af et bestemt paradigme, som udstak en forholdsvis snæver emnemæssig ramme for forskningen. Det var landbobefolkningens økonomiske og sociale forhold, som var forskningens genstandsfelter. Nærværende bog minder os om, at der blev – og stadig bliver – bedrevet landbohistorisk forskning med andre tilgangsvinkler uden for faget historie ved landets universiteter. Denne banale kendsgerning har der været tendens til at glemme (eller måske negligere). Christiansen har rod i faget etnologi, som nu er en del af Saxo-Instituttet sammen med bl.a. faget historie, og har derfor en anden tilgang til landbohistorien, end den der har været tradition for inden for historiefaget. Det er landbobefolkningens kulturelle praksis og verdensforståelse, som er central og gennemgående i bogens fem kapitler, som strækker sig over perioden ca. 1750 til 1980.

Den kulturanthropologiske tilgang, som præger bogens kapitler, har flere